

ВИПУСКНИКИ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

До 200-ліття навчального закладу (1820–2020)

УДК 378(09)477

DOI 10.31.65/2520-6966-2020-13i-99-297-315

Г. В. Самойленко

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янської філології, компаративістики та перекладу
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Випускники Ніжинської вищої школи – фольклористи, етнографи, краєзнавці

У статті вперше в комплексі висвітлюється діяльність окремих випускників Ніжинської вищої школи, зокрема випускників Фізико-математичного ліцею (1832–1840) – братів Олександра, Костянтина Сементовських, Історико-філологічного інституту – Олександра Малинки та Інституту народної освіти – Гаврила Богуна, які кожний у свій час присвятили своє життя вивченню народної творчості та етнографії різних районів Полісся України та Білорусі. Їх наукові напрацювання збагатили науку, дали можливість розкрити регіональну культуру на прикладах, які раніше не були відомі.

Ключові слова: Ніжинська вища школа, краєзнавство, фольклористи, етнографи, наука, культура, брати Сементовські, О. Малинка, Г. Богун.

Сементовський Олександр Максимович (серпень 1821–1893) – письменник, етнограф, історик, краєзнавець.

Народився в родині дворянина Максима Пилиповича Сементовського-Курила в селі Семеногірка (нині Червоногірка) Золотоніського повіту на Полтавщині. Разом з братами – старшим Костянтином та молодшим Миколою – вступив у Ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька, де навчався у середніх класах, а вищу освіту здобув після реорганізації її у Фізико-математичний лицей князя Безбородька, куди вступив у 1836 р. Час навчання пролетів швидко з уроками французької і німецької мов викладачів Я. Я. Лельєвра та І. І. Лембаха та російської словесності, яку викладав інспектор лицю Г. П. Македонський. Саме цей предмет та історія, яку пояснював студентам викладач Ф. Ф. Шульговський, цікавили О. Сементовського. Були також

заняття з математики, природознавства, хімії, фізики, які проводили К. О. Будзинський, А. Л. Андржеєвський, К. Г. Купфер та інші. Але найбільше, мабуть, його цікавила ботаніка, яку викладав професор Антон Лук'янович Андржійовський, відомий дослідник флори Правобережної України. Під час перебування у Ніжині його обрали членом-кореспондентом Одеського сільськогосподарського господарства Південної Росії і членом Французького зоологічного товариства. У 1839–1840 навч. році він читав органографію і систематику рослин за Ліннеєм. Професор А. Л. Андржійовський мав добрі наукові відносини з відомим французьким природодослідником Bory de S.-t Vincent, спілкувався з деякими членами товариства Росії, займався збиранням рослин (їх було зібрано 470 видів, у тому числі декілька нових). Саме спілкування з професором і визначило подальшу долю Олександра Сементовського. Але цей його потяг до природи розкриється трохи пізніше. А одразу після закінчення ліцею, як і багато інших випускників Гімназії вищих наук та Фізико-математичного ліцею кн. Безбородька, він розпочав свій самостійний трудовий шлях зі служби в армії. Олександр Сементовський вступив у 1840 р. до Драгунського полку, де отримав звання прапорщика. Проте, як згадує брат Костянтин, "не сподобалася молодому прапорщику тодішня військова служба з її гульбищами... і наступного 1842 р. Сементовський залишив її, переїхав жити в садибу батьків своїх" (Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородко. С.-Петербург, 1881. С. 449). Наступного року він влаштувався на роботу, яка йому більше підходила і за схильністю, і за розумовим спрямуванням, лісничим Звенигородського лісництва Київської губернії, а згодом лісним ревізором на Поділлі та у Вітебській губерніях, де прослужив 24 роки. До виконання службових обов'язків він відносився добросовісно і дослужився у званнях від прапорщика до статського радника. Це був ініціативний працівник, який любив свій край і все робив, щоб про нього знали. Він став активним розповсюджувачем природознавчих знань. Так, під час служби у Києві у 1849–1859 роках він влаштував при колишній Київській палаті державного майна кабінет природничих творів краю. На I Київській сільськогосподарській виставці у 1852 р. він був найближчим розпорядником і безпосередньо від себе виставив на ній колекцію місцевих мінералів, в тому числі і відкритий ним в казенній катеринопільській дачі Звенигородського повіту лігніт, за що був нагороджений похвальним листом.

М. Сементовський, працюючи лісничим, писав багато статей, зокрема про окремі види дерев і їх значення в житті людини. Так, у "Киевских губернских ведомостях" з'являються статті "О различном

хозяйственном, фабричном и медицинском употреблении березы в здешнем крае" (1845. № 34. С. 286), "Исполинская липа" (1848. № 27), "Лечение водобоязни корнем молочая" (Там само). А у "Трудах Вольного экономического общества" та в "Экономических записках" надруковані статті про окремі види рослин: молочай, крушину, чорницю, копитник, горець і сердечник та поради щодо їх застосування тощо. З'являються розвідки про те, як зберегти горіхи свіжими, замітки для тих хто полюбляє лимон, полювання і звірині промисли Вітебської губернії. Опублікував "Хозяйственную ботанику".

Крім конкретних статей з природознавства, О. Сементовський надрукував чимало етнографічних фольклорних та демонологічних розвідок ("Очерки малороссийской демонологии. Домовой. Ведьмы. Русалки. Болотяный. Леший", "Заметки о народных праздниках Киевской губернии", "Малорусские и галицкие загадки", "О плетневых земляках" та ін.).

У 1860 р. під час служби лісним ревізором Подільської губернії О. Сементовський написав "Историю города Каменца-Подольского" і надрукував її у 1865 р. у журналі "Исторические и практические сведения о России".

Проїздом із Кам'янця-Подільського у місто Вітебськ у зв'язку з призначенням його на посаду губернського лісничого О. Сементовський відвідав Почаївську лавру, де прожив декілька днів, зібрав чимало матеріалів про обитель і надрукував декілька публікацій про храм.

У 1863 р. О. Сементовського обрано на посаду секретаря Вітебського статистичного комітету. У зв'язку з цим змінюється і спрямованість його літературної діяльності. Його шанувало керівництво Північно-Західного краю. Тому йому доручили редагувати "Витебские губернские ведомости", де він опублікував найрізноманітніші статті. Це і розвідки про храми Вітебська: Свято-Благовіщенська церква, Іоанна Хрестителя, про саме місто і повітові міста краю, книжкові читальні, волосний суд, центральний архів книг, єврейські училища, про хід народної освіти, віспоцелення, заводську і фабричну промисловість гімназії тощо.

Значне частина публікацій була пов'язана зі статистикою краю: статистичні дослідження над особовим складом адміністрації Вітебської губернії, статистичні відомості про Вітебську губернію за 1808 рік тощо. Він навіть подає свій звіт як секретаря Вітебського статистичного комітету за 1865, 1867 роки. У цей час О. Сементовський видав також "Пам'ятні книжки".

О. Сементовський у редакційній газеті намагався публікувати матеріали, які зацікавлять читачів. Це і про археологічні знахідки у Вітебську, про клімат, геологічні відомості, про малюнки і вірші на

давніх актових книгах, що зберігаються у місцевому архіві, про білоруську мову, нового Хлестакова тощо.

Про роль і значення О. Сементовського у справі організації і підтримки Вітебського літературного гуртка свідчить також стаття "Витебские губернские ведомости за 1868 год" (№ 32), у якій зазначається, що серед інших губернських відомостей та статистичних комітетів "Витебским відомостям" і комітету належить перше місце у північно-західній і одне із помітних місць в Росії. І заслуга в цьому О. М. Сементовського, а також його помічників М. Ф. Кущинського, А. М. Сизонова та деяких інших вітебців, які представляють коло людей, відданих науці та культурі.

Робота О. Сементовського була помічена громадськістю, і його обрали членом своїх товариств: членом-співробітником Імператорського вільного економічного товариства (1862), Імператорського російського географічного товариства (1863), членом-кореспондентом Московського археологічного товариства (1864), кореспондентом Російського товариства захисників тварин (1867).

У 1868 р. О. Сементовський був призначений запасним лісничим з відрядженням у званні начальника таксаційної партії у Новгородську губернію. Але він відмовився і попросився залишити його у Вітебську. Керівництво губернії пішло йому назустріч, і його направили у розпорядження віленського генерал-губернатора Потапова, а потім Міністерства внутрішніх справ, де перебував до 28 жовтня 1880 року. У це час О. Сементовський продовжив свою статистичну діяльність. Про це свідчать його статті про губернські міста Віленського генерал-губернаторства, про садиби, виставлені на продаж, про дані наслідків війни 1812 р. для Полоцька, про врожай хлібів і овочевих у Вітебській губернії тощо. У "Памятных книжках Витебской губернии", яку він укладав і редагував вісім томів (1863–1869, 1878, 1881), були опубліковані статті: "Легкий статистический очерк природы и населения Витебской губернии" (1881), відомості про простір Вітебської губернії, озера і торгівля рибою, експлуатація залізничних доріг, перепис коней Вітебської губернії у 1876 р. для виконання населенням військово-кінної повинності та інші.

Були підготовлені також окремі видання: "Друскеники – с их минеральными водами. Памятная книжка Витебского генерал-губернаторства" (1868), "Художественно-археологическая выставка 1871 года в г. Витебске с фотографическими снимками, выставленных предметов и видами выставки. Витебск, 1871", "Этнографический обзор Витебской губернии. СПб., 1872", "Малорусские загадки. СПб., 1872", "Сборник в память первого русского статистического съезда 1870 года. СПб., 1872".

Слід зауважити, що білоруські дослідники, зокрема В. К. Бондарчін, стверджують, що О. Сементовський, якого призначили на посаду з метою русифікації, насправді дуже добре ставився до місцевого населення. Крім цього, він сприяв публікації та дослідженню багатьох джерел з історії білоруського народу. У 1890 р. він перевидав у С.-Петербурзі свою працю "Памятники старины Витебской губернии с рисунками и археологической картой (1867) і назвав її "Белорусские древности... с 106 изображением разных предметов древностей в тексте с метографическим приложением".

О. Сементовський як відомий статист брав активну участь у підготовці та проведенні трьох статистичних з'їздів у Вільно (1869, 1870) та С.-Петербурзі (1871). Підсумком участі у першому з'їзді було складання О. Сементовським "Статистического атласа Витебской губернии" з 12 картинами (атлас через нестачу коштів не був надрукований), а у другому – видання брошури "О мерах и весах, употребляемых в Витебской губернии" (Вітебськ, 1874). Після Петербурзького з'їзду він брав участь у виданні збірки статей в пам'ять І Російського статистичного з'їзду.

В останній період своєї діяльності О. Сементовський з 1868 до середини 1879 рр. обіймав посаду директора Вітебського дитячого притулку, а з 2 липня 1875 р. перебував також полоцьким почесним мировим суддею. За службу діяльність його нагороджено орденами: Св. Станіслава 2-го ступеня, Св. Анни 3 і 2-го ступенів, Св. Володимира 4-го ступеня [1].

Сементовський Костянтин Максимович (псевдонім Калайденський, 10.04.1823–1902) – український етнограф, фольклорист і літературний критик.

Народився в селі Семигоровка (нині у складі с. Іркліїв Чорнобаївського району Черкаської обл. (з 1954 р.)) у дворянській родині. Вчився разом з братами Олександром і Миколою у Гімназії вищих наук князя Безбородька у Ніжині, а після її реформування з 1836 р. – у Фізико-математичному ліцеї. Традиції Ніжинської вищої школи, деякі її професори та викладачі, особливо гуманітарних наук (Г. П. Македонський, Ф. Ф. Шульговський та інші), сприяли формулюванню Костянтина Сементовського як філолога. Закінчив навчальний заклад 1839 р. зі ступенем студента та правом на чин 14 класу і почав працювати у канцелярії чернігівського, а згодом у полтавського генерал-губернатора.

Найбільш плідною діяльність К. Сементовського була у час його служби у харківського генерал-губернатора. Харків у цей час з його університетом був центром науки і культури. Тут працювали і служили відомі діячі української культури. Близькими стають відносини між

видатним українським письменником і театральним діячем Григорієм Квіткою-Основ'яненком, про якого К. Сементовський написав біографічний нарис після його смерті, надрукований у журналі "Москвитянин" (1843), яка стала важливим джерелом досліджень про письменника у наступному часі, професорами університету І. І. Срезневським, згодом академіком, глибоким знавцем і дослідником козацької старовини, А. Л. Метлинським, який відомий у літературі і як письменник, фольклорист, що друкував свої твори під псевдонімом Амвросій Могила, а також М. І. Костомаровим, який навчався в університеті і захоплювався збиранням та вивченням народної поезії, а також іншими знавцями і шанувальниками української історії та етнографії. Всіх цих представників інтелігенції об'єднували загальні інтереси. Вони збиралися у гурток і з'ясовували різні проблеми української історії, культури, мови тощо.

У 1843 р. К. Сементовський у Харкові надрукував у літературно-художньому та історично-науковому альманасі "Молодик" (1843–1844) під упорядкуванням І. Бецького свою першу статтю "Очерки малороссийских поверий и обычаев, относящихся к праздникам". Ця стаття, як вважають деякі дослідники, була вступною до більш ґрунтовної праці "Замечания о праздниках у малороссиян" із ґрунтовними зауваженнями і доповненнями І. Срезневського, А. Метлинського, М. Костомарова, яка була опублікована у журналі "Маяк" (1843), що виходив у Петербурзі у 1840–1845 рр., де друкувалися українські письменники, у тому числі А. Метлинський, І. Срезневський, Г. Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемівський та інші. На цю статтю опиралися у своїх дослідженнях чимало вчених та етнографів.

К. Сементовський і надалі продовжував співпрацювати з журналом, надрукував ще декілька статей, зокрема "Еще вот как думают областные" (1842), в якій виступив проти тих, зокрема, авторів з "Отечественных записок", які не визнавали української мови та літератури. Ця стаття була підписана псевдонімом Костянтин Калайдянский. У цьому журналі опублікована також і етнографічна стаття "Гадание. Народная малороссийская сказка" (1843).

Як літературний критик К. Сементовський опублікував статтю "Разбор трагедии Иеронима Галки "Переяславская ночь". У 1844 р. М. Костомаров захистив у Харківському університеті магістерську дисертацію "Об историческом значении русской народной поэзии", К. Сементовський написав і опублікував рецензію (1844. Т. XV).

У 1847 р. К. Сементовського обрали дійсним членом Російського географічного товариства. Роком раніше обрали брата Миколу Максимовича. У цьому році К. Сементовського призначили старшим

чиновником для особливих доручень при Орловському губернаторові. Від'їзд із Харкова на деякий час призупинив його літературну діяльність, хоча він продовжував свої пошуки етнографічних та фольклорних матеріалів, зокрема українських загадок. Про це свідчить передмова до книги "Малорусские и голицкие загадки", які видав у Києві у 1851 р. Олександр Сементовський.

У 1849 р. К. Сементовського призначили правителем канцелярії Таганрозького губернатора. Хоча не так активно, але як етнограф він продовжував свої дослідження. У цьому ж році надіслав у С.-Петербурзьке географічне товариство статтю "О характеристиках и малорусских заговорах против пули", за яку Товариство висловило вдячність.

Паралельно з посадою правителя канцелярії його у 1853 р. призначили членом Таганрозької Ради Приказу соціальної опіки, а також місцевого Попечительського комітету про в'язниці.

У 1854 р. К. Сементовський подав у відставку і переїхав у Петербург, де з грудня 1855 р. працював у канцелярії статс-секретаря, приймав прохання на ім'я Високості.

У середині 50–60-х рр. у Російській імперії розпочався процес капіталізації промисловості, розширювалася торгівля, відкривалися банки, будувалися залізниці, освоювалися території тощо. Це торкнулося і Приамурського краю. У С.-Петербурзі була створена Амурська компанія, яка запланувала розвиток пароплавства на річці Амур, а разом із ним розвивати промисловість, торгівлю у цьому краї. К. Сементовському запропонували, і він прийняв у 1858 р. управління справами Правління компанії. З'явилися нові інтереси, зокрема економічні. Він виступав у пресі (в "Журнале для акционеров" та "Биржевых ведомостях") з різними статтями.

Згодом знову зосередив свою діяльність у Комісії прохань. Діяльність Костянтина Сементовського була відзначена як службовими рангами – від надвірного радника до дійсного статського радника, так і орденами: Св. Станіслава 2-го ступеня (1857), Св. Анни 2-го ступеня (1863), Св. Володимира 3-го ступеня (1867), Св. Станіслава 1-го ступеня.

23 грудня 1873 р. у зв'язку з хворобою він пішов у відпустку. Підлікувавшись, працював, згідно з розпорядженням імператора, в опікунському управлінні у справах спадщини Д. Є. Бенардакі.

Для України залишилися актуальними і не втратили свого значення ранні роботи Костянтина Сементовського. Їх використовують і нині науковці, що цікавляться проблемами етнографії та фольклору [2].

Сементовський Микола Максимович (18.02(02.03).1819–24.10(05.11).1879) – письменник, етнограф, історик. Народився в селі

Семеновірка (нині Червоногірка) Золотоніського повіту Полтавської губ. у дворянській родині Максима Пилиповича Сементовського-Курила. Мав двох братів: середнього – Олександра і молодшого Костянтина.

Разом з братами вступив у Ніжинську гімназію вищих наук кн. Безбородька, а після її закриття продовжував навчатися у гімназійних класах (з 1836 до 1840) Фізико-математичного ліцею кн. Безбородька. Основні предмети читали проф. М. Ф. Соловйов – природничі науки, проф. К. О. Будзинський – предметну математику, А. А. Андржеєвський – ботаніку, К. Г. Купфер – чисту математику, викладачі Г. П. Македонський – російську словесність, Я. Я. Лельєвр – французьку мову, а І. І. Лемтах – німецьку, Ф. Ф. Шульговський – історію та статистику та ін. Його однокурсниками були Петро Собко, брати Павло і Андрій Гербаневські та ін. Всього у групі було 14 студентів.

Закінчив лицей М. Сементовський зі ступенем студента та правом на чин 14 класу і працював спочатку в канцелярії чернігівського, а потім полтавського, харківського генерал-губернаторів, де уже служив молодший брат Костянтин, який на рік раніше закінчив лицей.

Важко сказати нині, хто із сторонніх осіб вплинув на гуманітарний розвиток М. Сементовського, якого цікавила історія Малоросії, словесність. У 1838 р. він опублікував у "Детском журнале", який видавав А. Н. Очкін, повість "Андроник". У зв'язку з потягом до творчої роботи він 1843 р. поїхав у Петербург і влаштувався на роботу у Військове міністерство. Саме з цього часу і розпочалася його активна літературна діяльність. Брат Миколи Сементовського Костянтин згадував: "Серед бюрократичних занять у міністерстві, серед напливу інших справ і занять, в місті, де стільки розваг, де все можливе відволікти молодість від думок позитивних і серйозних. Сементовський не захопився загальним потоком і працював наполегливо і постійно" (Гимназия и Лицей князя Безбородко. С.-Петербург, 1881. С. 455).

М. Сементовський, починаючи з 1843 р., захопився написанням літературних творів. Він надрукував п'єсу "Нищий" у журналі "Маяк" (1843. IX. № 17), повість "Губернський чиновник" у "Литературной газете" (1843. № 47), статтю "Харківський театр" у "Пантеоне и Репертуаре русской сцены" (1843) та "О малороссийской демонологии" (жур. "Москвитянин". 1843). Певною мірою цей початковий період літературної творчості завершився публікацією повісті "Лизонька" ("Маяк". 1845. Т. XX). До цього слід додати і написану у середині 40-х рр. повість "Мазепа у трьох частинах" в журналі "Маяк" (1845.), яка вийшла окремою книгою під назвою "Кочубей, генеральный судья. Историческая повесть Николая Сементовского" (С.-Петербург, 1845). Співпраця з "учено-літературним" журналом "Маяк", який видавав

щомісячно у Петербурзі С. А. Бурачек, завершилася закриттям цього періодичного видання. І хоча політика журналу мала реакційний характер, але саме у цьому журналі, у зв'язку з відсутністю української періодики, друкували свої твори українські письменники П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, Т. Шевченко та інші, серед них і М. Сементовський.

З кожним роком у Миколи Максимовича розширювалися літературні знайомства та взаємини. У цей період він познайомився з випускником Гімназії вищих наук кн. Безбородька Нестором Кукольником, який у 1845–1847 рр. видавав журнал "Ілюстрація", і М. Сементовський почав у ньому постійно друкувати свої твори, присвячені Україні. Спочатку це були статті етнографічного характеру, які торкалися різних сторін життя українського народу, його історії, побуту ("Соборная церковь в Полтаве", "Путешествие по всей России. Очерки Малороссии. I. Полтава", "Харьков". Це ті міста, у яких автор працював після закінчення ліцею).

У 1846 р. в "Ілюстрації" були опубліковані чотири статті "Старина малороссийская, запорожская, донская", які згодом Нестор Кукольник надрукував окремим виданням зі своїми примітками, яка зацікавила тогочасних читачів. Як свідчить Костянтин Сементовський, ця праця брата народжувалася під впливом книги Д. М. Бантиша-Каменського "История Малороссии".

Етнографічні та археологічні статті М. Сементовського були помічені не лише читачами, але і науковою громадськістю. Тож не випадково, що його обрали 28 листопада 1846 р. членом-співробітником Імператорського географічного товариства. Ця подія сприяла появі робіт такого спрямування ("Таврида", "Путешественник. Южный берег Крыма").

У цей час М. Сементовський опублікував і художні твори: "Квесторка" (ж. "Ілюстрація". 1847), уривок із історичного роману "Золота грамота" (1849), а також тритомний роман "Баронесса Флогсберг" (ж. "Пантеон". 1848), який пройшов непоміченим.

У 1849 р. М. Сементовський через хворобу залишив службу в канцелярії Військового міністерства і переїхав до Києва. Тут він працював над великим історичним романом "Потемкин, как казак войска Запорожского", який вийшов 1851 р. окремою книжкою у С.-Петербурзі.

У Києві він працював у канцелярії цивільного губернатора, що дало йому змогу матеріально забезпечити себе, а також збирати різного роду історичні документи та цікаві свідчення для подальшої роботи над книгою "Киев и его достопримечательности. Сочинения члена-соратника Императорского Русского Географического и члена-корреспондента Археологического Нумизматического общества

Николая Сементовского" (1852), яка була добре зустрінута навіть царською родиною. Цар Микола I удостоїв автора праці дорогоцінним діамантовим перснем, а великі князі Микола і Михайло Миколайовичі подарували дорогоцінну золоту табакерку. Великий князь Костянтин Миколайович, голова Російського географічного товариства, виніс подяку.

Знаходячись у Києві, Микола Сементовський підтримував зв'язки з багатьма періодичними виданнями. Його статті з'явилися в "Северной пчеле", "Московских ведомостях", "Сыне Отечества", "Русском дневнике", "Одесском вестнике", "Полтавских...", "Киевских губернских ведомостях" та іншій періодиці.

Подальша його творча діяльність у час проживання у Києві була пов'язана з дослідженням київської проблематики. У 1865 р. М. Сементовський почав видавати "Киевский художественный календарь", пізніше названий "Киевский всенародный календарь", а у 1869 р. – літературно-політичну газету "Паравоз", яка видавалася тричі на тиждень.

Книги "Древнейшая в России церковь Спаса на Брестове, построенная Святым Владимиром в Киеве" (Київ, 1870) і "Поверенные и доверители, защитники и обвинители" (Київ, 1876) стали останніми працями у науковій та художньо-літературній діяльності М. Сементовського.

У 1875 р. він пішов у відставку і поїхав у свою родинну садибу у Семеногірках, яка залишилася після смерті батька. Прожив тут недовго. Помер Микола Сементовський 24 жовтня 1879 р. і поховали його поруч з могилами батька та матері у містечку Ірклесві Золотоніського повіту.

Спадщина М. Сементовського мало досліджена, хоча свідчить про його талант як письменника і становить науковий інтерес [3].

Малинка Олександр Никифорович (19.08.1865–22.05.1941) – український етнограф, фольклорист.

Олександр Никифорович народився у попівській родині у козацькому селі Мрин Носівського повіту Чернігівської губернії. Батько, який мав чотирьох синів і трьох дочок, намагався дати своїм дітям освіту. Йому допомогли земляки, зокрема Людмила Платонівна Рудановська, сестра генерала Леоніда Рудановського, який заснував стипендію на честь свого батька педагога Платона Йосиповича у Ніжинській класичній гімназії. Вона посприяла, щоб цю стипендію отримав Олександр Малинка у 1875/1876 навчальному році як кращий у навчанні. 100 рублів сріблом – це важлива допомога юнакові з не дуже забезпеченої сім'ї.

9 червня 1885 р. О. Малинка закінчив Ніжинську класичну гімназію при Історико-філологічному інституті князя Безбородька і поїхав вступати до подібного інституту у С.-Петербурзі. Але скрутне матеріальне становище змусило юнака повернутися до Ніжина і поновитися в інституті у 1886 на другий курс словесного відділення. Одним із яскравих професорів цього періоду був Матвій Іванович Соколов, який читав курс слов'янської філології та російської словесності, цікавився усною народною творчістю і вплинув на наукові інтереси Олександра Малинки. До речі, два сини М. І. Соколова – Борис і Юрій стали відомими етнографами і фольклористами.

Уже під час навчання Олександр Малинка зацікавився усною народною творчістю, етнографією, збирав окремі твори, вивчав місцеві говірки. Коли у 1889 р. професор М. І. Соколов перейшов працювати у Московський університет, то О. Малинка через нього налагодив контакти з Московським товариством шанувальників природознавства, антропології та етнографії.

О. Малинка розшукав в одному із рукописних збірників, який зберігався у Ніжині, комедію 1724 р. "Слава Российская", яку він передав проф. М. І. Соколову. Той надрукував її у науковому збірнику "Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских" (1892).

У 1890 р. О. Малинка закінчив Ніжинський історико-філологічний інститут князя Безбородька і був направлений спочатку наглядцем у 2-гу Київську гімназію, а через деякий час його призначили викладачем в Черкаську, згодом в Острозьку прогімназію.

Уже у цей час О. Малинка надрукував свої перші статті у журналі "Этнографическое обозрение": "Прокоп Дуб, переходный тип кобзаря" (кн. 12), "Предание о дреке" (кн. 15), "Несколько вариантов на тему о госте Терентие" (кн. 16).

У 1891 р. молодий фольклорист і етнограф став активним дописувачем журналу "Киевская старина", у якому він надрукував у 1891–1898 роках 12 статей. Це були статті про лірників та кобзарів: Петра Гераська, Максима Прищенка, Євдокима Мокровицю, Андрія Корнієнка, Ан. Голинюка та ін.

Друга тема, яка цікавила дослідника, була пов'язана з легендами про Спасителя та апостола Петра, про Кармелюка, про свята: вірші про Різдво Христове, пасхальні вірші, ходіння із зіркою на Різдво тощо.

Пізніше він згадував: "Народну пісню я полюбив ще змалку. Моя мати родом з Роменщини, мала гарний голос, знала багато полтавських та чернігівських пісень, любила співати їх, а разом з нею співали хором і ми, діти, та сусіди – гості".

Значна кількість робіт етнографічного характеру була надрукована в "Этнографическом обозрении" та "Живом вертепе": "Рассказы

о ведьмах", "Немота и косноязычие", а також про ритуальні свята українців: весілля, масляниця, родини і хрестини, Івана Купала у Чернігівській губернії, обряди, повір'я та заплачки, причитання на похоронах, уявлення про потойбічне життя тощо.

Становить інтерес і його рання робота "Особенности говора г. Мрина Нежинского уезда", що ґрунтується на зібраних О. Малинкою матеріалах у своєму рідному містечку на канікулах під час навчання.

1 лютого 1898 р. О. Малинку перевели на роботу у місто Глухів, де він у місцевих чоловічій та жіночій гімназіях викладав російську мову та словесність. Тут він познайомився з місцевим етнографом Пелагеєю Литвиною-Бартош і почав з нею співпрацювати. Брав також участь в археологічних розкопках на території Глухова, про які він розповів у статтях "Находки в Глухове" (1901) та "К открытию в Глухове собрания предметов местной старины" (1903).

У 1902 р. видав одну із своїх основних праць "Сборник материалов по малоруському фольклору", який опублікований як додаток до "Земского сборника Черниговской губернии". Наступного року дослідження вийшло окремою книжкою і отримало високу оцінку фольклористів. Борис Грінченко назвав "наиболее крупной его работой". Академік М. Гнатюк у своїй рецензії зазначив, що хоча збірник і не без хиб, "все ж приносить він багато цінного матеріалу й зістане ся не малим вкладом у нашу фольклорну літературу". Професор С. В. Савченко вважав збірник одним із кращих, а для "Черниговской губернии – он самый лучший сборник".

О. Малинка на широкому зібраному матеріалі Чернігівської, Волинської, Полтавської губерній представив найрізноманітніші жанри фольклору: колядки, щедрівки, загадки, прислів'я, замовлення, народні прикмети, апокрифи тощо. Ця праця була відзначена науковою премією імені С. В. Гоголя Російської академії наук, а за педагогічну діяльність був нагороджений орденом Св. Станіслава 3-го ступеня.

Крім фольклорних та етнографічних статей, О. Малинка опублікував також декілька розвідок про літературу та театральне мистецтво: "К истории народного театра" (1898), "К вопросу об источнике "Москаля-чаривника" И. Котляревского" (1903).

У 1902 р. О. Малинку направили працювати у Кременчуг інспектором місцевого реального училища. У цей час він продовжив займатися пошуковою роботою, зокрема зібрав матеріал для статті "Апокрифы, записанные в Волынской губернии" (1903).

Згодом він працював інспектором 1-ї Полтавської гімназії.

На початку ХХ ст. О. Малинка викладав словесність у 3-й Київській гімназії та був головою Київської жіночої гімназії Браткової.

Тут і застала його революція та революційні процеси, які відбувалися у 20-х рр. Він продовжив працювати у Київській трудовій школі № 20.

Знаючи О. Малинку як відомого фольклориста та етнографа, Всеукраїнська академія наук залучила його 1926 р. до складу етнографічно-фольклорної комісії, яка займалася організацією різних експедицій з етнографії, розробкою програм для збирання етнографічних та фольклорних матеріалів, які друкувалися у "Записках етнографічного товариства (кн. 1. 1925) та інформаційному "Бюлетені" (1927–1928).

У 1928 р. О. Малинку обрали головою Ради Всеукраїнського етнографічного товариства (1928 – поч. 30-х рр.), а також співредактором журналу цього товариства "Побут" (1928–30), який виходив чотири рази на рік. У цей час він надрукував розвідку "Мої спогади про П. Я. Литвинову" (1928), з якою працював у Глухові, та працю "Кобзарі О. Власко та Д. Симоненко й лірник А. Іваницький, їхній репертуар" (1929).

Попрацювавши майже сорок років на освітянській та науковій ниві, Олександр Малинка пішов на пенсію й уважно слідкував за науковим процесом та складним життям 30-х рр. 22 травня 1941 р., ще у мирний час, відомий вчений пішов із життя, залишивши свої праці, які стали основою з багатьох проблем фольклору та етнографії для наступних поколінь [4].

Богун Гаврило Григорович (25.03(07.04).1901–21.05.1981) – педагог, краєзнавець, археолог.

Серед випускників Ніжинської вищої школи є немало захоплених, одержимих справою людей. Серед них і Гаврило Богун, який присвятив своє життя улюбленій справі – археології та народній творчості. Народився він у селі Бистрик Бердичівського повіту Київської губернії (нині Житомирська область) у великій селянській родині. У селі була церковно-парафіяльна школа, яку Гаврило Григорович закінчив у 1913 році.

Після 1917 року, часу революційних процесів у Російській імперії та Україні, змінювалися культурні умови і на селі. При школі були організовані бібліотека, хата-читальня. Ці заклади очолив Гаврило Богун. Він сам намагався отримати освіту, вступив до Першої трудової школи міста Бердичева, закінчив п'ять класів. Але в 1920 р. його призвали до лав Червоної Армії, де він служив у Києві до 1924 р. Після цього поїхав у Ніжин і вступив на робітфак Ніжинського інституту народної освіти. Гаврило Григорович навчався наполегливо і після цього продовжив навчатися в інституті на мовно-літературному

факультеті, отримавши спеціальність учителя української мови та літератури.

Це був час експериментальності, коли вводилися так звані нові форми навчання – "дельтон-план" та інші. Але в інституті працювали досвідчені професори (В. І. Рєзанов, П. О. Бєльський, О. С. Грузинський, О. І. Покровський, І. І. Семенов, Г. І. Федченко, Г. А. Максимович та інші), які мали хороший досвід передачі знань студентам. Тому Гаврило Богун отримав хороші знання не лише з філології, а й історії.

Після закінчення інституту він працював у школах Полтавщини, Донбасу, а в 1933 р. Гаврило Григорович переїхав на батьківщину у Бердичівський район. Напад фашистів на Радянський Союз перервав працю вчителя, який з любов'ю читав учням рідну українську мову та літературу. На жаль, у перші місяці війни Житомирщина була окупована фашистами, і Гаврило Григорович знаходився в цих умовах окупації, вів щоденник, у якому записував детально, що відбувалося в цей час у селі та районі. Після звільнення території Червоною армією учитель Гаврило Богун пішов бити фашистів. Бійцем автоматної роти він пройшов шляхами війни, отримавши нагороди за здійснені подвиги на фронті – медалі "За відвагу" (1944) та "За бойові заслуги".

Повернувшись із війни, почав працювати вчителем історії, бо посада мовника була в школі зайнята. І він самотужки поповнював ті знання, які отримав в інституті. Гаврило Григорович багато і з захопленням працював у школі села Великі П'ятигірки, хоча сам проживав у селі Бистрик. По дорозі пішки до школи він знаходив деякі предмети старовини, і це стало початком його пошукової діяльності в археології. Так у школі з'явилися предмети давнього домашнього вжитку.

Учитель залучав до цієї роботи й учнів Слободищенської школи, створивши гурток "Юний краєзнавець", навчав дітей розпізнавати пам'ятки різних епох. Почали досліджувати Бердичівщину. У семи селах були знайдені кам'яні вироби, фрагменти посуду пізнього неоліту. Крім цього, виявили рештки поселень епохи бронзи в цих селах, а в 16-ти селах – поселення скіфської доби (VII–III ст. до н. е.), а ще у 18-ти селах – рештки поховань першої половини першого тисячоліття. Були знайдені й інші історичного значення предмети ремесел, зокрема давньоруської залізорудної майстерні. Досліджуючи басейн річки Гнилоп'яті, було знайдено понад 70 археологічних пам'яток епохи неоліту і подальших періодів.

Гаврило Григорович почав систематизувати матеріал, але необхідна була консультація фахівців. І він поїхав у Київ в Інститут археології, показав частину із того, що було знайдено біля річки Гнилоп'яті. Учені підтримали роботу вчителя: допомогли систематизувати матеріал.

Захоплений увагою вчених, Гаврило Богун привіз у музей Інституту археології АН УРСР у Києві ще 9 ящиків знахідок – предметів різних епох. Це були речі хатнього вжитку зі стоянок часу неоліту, трипільських і скіфських поселень, пам'ятки часу бронзи тощо. Серед знахідок була велика кількість предметів, що стосувалися життя східних слов'ян: це й уламки глиняного посуду, різні кам'яні вироби, засоби сільського виробництва та інші предмети.

Крім зв'язків з Інститутом археології, Гаврило Григорович підтримував теплі стосунки і зі співробітниками Житомирського обласного краєзнавчого музею, які разом з ним проводили в 1954–1955 рр. розкопки біля села Слободище. Учитель-дослідник брав також участь у наукових експедиціях, які організовувала Академія наук СРСР, зокрема у складі загону Дністровсько-Волинської археологічної експедиції, що проводила розкопки в 1959 р. у селі Маркуші Бердичівського району.

Крім археологічних розкопок, Гаврило Богун багато уваги приділяв і зібранню та вивченню творів усної народної творчості. Він записав понад 150 пісень, серед яких чимало маловідомих. Це були весільні, купальські та інші пісні, а також різноманітні колядки, щедрівки тощо.

Ще одним захопленням учителя було розгадування топонімічних назв. Топонімічні дослідження дали можливість з'ясувати сутність багатьох географічних назв Бердичівського краю.

Те, що дослідив Гаврило Григорович, увійшло в науковий обіг і збагатило науку.

Вийшовши 1961 р. на пенсію, він не припиняв своєї активної дослідницької діяльності. Гаврило Григорович залучав до роботи молодь, керував гуртком "Юний краєзнавець" при Житомирській обласній екскурсійно-туристичній станції. Крім цього, він також керував туристично-краєзнавчим гуртком при Бердичівському палаці піонерів. Статистичні дані свідчать, що Гаврило Григорович проводив активну роботу, залучаючи велику кількість молоді. У понад 200 організованих ним заходах узяли участь близько 3000 учнів. Чотири роки (1962–1966 рр.) Гаврило Богун керував краєзнавчим гуртком у Бердичівському педагогічному інституті, брав участь у роботі кафедр.

Свої наукові спостереження вчений-дослідник оформляв у статті, які друкував у місцевих періодичних виданнях, а також у наукових збірниках.

Життя та діяльність Гаврила Григоровича Богуна – це приклад активної громадської позиції, відчуття обов'язку віддавати всі свої знання молодому поколінню, формувати їх справжніми патріотами

Вітчизни, любити й оберігати все те, що зроблено попередніми поколіннями співвітчизників.

Мишастий Михайло Андрійович (02.11.1890–1978) – заслужений учитель УРСР, фольклорист, краєзнавець.

Все різнобарв'я талантів, якими нагородила Михайла Андрійовича доля, він віддавав дітям, бо дуже їх любив і цінував учительську професію.

Він народився у селі Блистова Менського району у сім'ї козака Андрія Григоровича та Марії Петрівни, які прищепили синові любов до рідного краю.

У Миколи Мишастого була якась особлива тяга до знань і передачі їх іншим. Йому у житті поталанило, бо у 1900 році у Блистовецьку школу приїхав із Києва учасник хору композитор Микола Лисенко, народник Йосип Григорович Турченко, який організував селянський хор, відкрив недільну школу і освічував селян найрізноманітнішою науковою інформацією.

У 1911 р. склав іспит на звання вчителя початкових класів і Михайло Андрійович Мишастий, після чого почав працювати у своїй рідній школі. Як і його вчитель, захопився народною творчістю, навчав діток співати, пізнавати навколишній світ. Це підштовхнуло його піти на агробіологічне відділення Чернігівського інституту народної освіти, який він закінчив у 1930 р. і почав працювати вчителем біології та хімії. А згодом, у 1938 р., закінчив ще й фізико-математичний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту, та став ще й вчителем математики.

Студентське життя заочників було не таким різнобарвним, як студентів стаціонару. І все ж Михайло Мишастий пам'ятав тих, хто дав йому добрі знання з математики та інших предметів: завідувача кафедри математики Мойсея Семеновича Кармінського, декана Антона Матвійовича Соломаку, фізика Василя Панасовича Руденка та інших.

Війна перервала мирне життя і роботу у рідній школі. Довелося евакуюватися і давати знання уже іншим дітям. Та, як завжди, Михайло Андрійович розкривав свій педагогічний талант повністю, тож не випадково, що після війни його відзначили медаллю "За доблестний труд в Великой Отечественной войне".

Повернувшись у рідне місто він продовжував працювати з дітьми. Але у цей час він захопився ще однією важливою справою – організовує художню самодіяльність, бо завжди вважав, що пісня допомагає людям жити. Тож на громадських засадах він керував хором та музичним гуртком у школі, а також у сільському клубі. Ця сфера діяльності М. А. Мишастого розкрилася особливо у післявоєнний час.

Хор села Блистови яскраво виступав на районних оглядах та різних святкових торжествах.

З великим успіхом сільський хор виступив під час святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією. У 1954 р. цей колектив став помітним не лише у Менському районі, а і на всій Чернігівщині.

Михайло Андрійович добре знав українську пісню, бо записував її, вивчав і пропагував. За своє життя він зібрав понад чотири сотні частівок, більше тисячі народних пісень, триста з яких покладено на ноти, п'ятсот записано на магнітні плівки.

Деякі записи мають тематичний характер. Так, вчителем було записано від жителів свого села 145 весільних пісень. Він створив, завдяки своєму таланту композитора, весільну оперу, всі пісні записані ним, він поклав на ноти, а потім зі своїм хором відтворив все дійство на сцені. Це була весела, життєрадісна вистава.

Фольклорною діяльністю М. А. Мишастого зацікавився Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України, особисто його директор поет-академік Максим Рильський. Цінував його як збирача народної творчості і подарував на згадку свою збірку поезій. Весь весільний обряд був тоді записаний на плівку.

Популярність сільського вчителя зростала і не лише як збирача пісенної творчості, а і як композитора, який написав багато пісень на слова місцевих та загальноукраїнських поетів – П. Журби, Д. Калібаби, В. Сосюри, С. Олійника, Т. Шевченка та багатьох інших.

На фестивалі у грудні 1963 р., присвяченому 150-річчю від дня народження Т. Шевченка, майже вся програма хору села Блистови складалася з пісень, музику до яких написав керівник хору Михайло Мишастий: "Твій заповіт" (слова В. Лемешка), "Рідне село Блистова" (слова М. Велігодського), "Милий мій краю поліський" (Д. Колібаби) та інші.

Завдяки Михайлу Андрійовичу, його ентузіазму село оживало, "гуло" від пісень у святкові дні. Значна частина пісень композитора М. Мишастого осіла у різних пісенних збірниках: "Фестиваль молоді Чернігівщини", "Хвилі співочого моря", "Українські народні пісні" тощо.

М. А. Мишастий хотів, щоб людина уже дитиною відчувала мелодичну красу пісні, а тому, граючи на скрипці, він демонстрував її школярам. Він навіть написав навчальний посібник "Методика викладання співів у I–IV класах 8-річної школи" (1966). Сюди слід віднести і його напрацювання: "Співи у початковій школі", "Організація і методи хорової роботи в школі", "Народна пісня і композитори" та інші (1959–1966), пісні для дітей (1950–1953), народні пісні Менського району, записані

М. Мишастим (1950–1967), українські народні пісні дореволюційні, записані М. Мишастим у Менському районі (1950–1959), пісні на слова чернігівських поетів тощо. Все це відзначалося похвальними грамотами та відзнаками.

Крім співочої та музичної діяльності, Михайло Андрійович займався також краєзнавчою роботою. У 50–60-ті рр. він написав статті "Жовтень і народна пісня", "З минулого про село Блистову", "Опис села Блистова", "Історія села Блистова", "Історія Блистовської середньої школи", про свою родину та шкільні роки, про своїх земляків тощо. Значна їх частина була опублікована в газетах "Наше слово", "Деснянська правда", "Колгоспна правда", а більшість залишилася в рукописах.

Збереглися і цікаві записи М. А. Мишастого "Народні прислів'я, приказки, анекдоти" (1959–1960 рр.), а також спогади про кобзаря Пархоменка (1872–1911), який проживав на Менщині у селах Борківці і Волосківцях, та про лірника Кирила Кузьминського, який мандрував з лірою та піснями по Чернігівщині (його ліра зберігається у Менському краєзнавчому музеї). Ці спогади опубліковані в журналі "Народна творчість та етнографія".

До цього циклу належать і зібрані Михайлом Андрійовичем матеріали про відомого спортсмена – борця Коріня Терентія Савича (1883–1930 рр.), "людину феноменальної сили", власника єдиної у світі золотої медалі "Переможець левів", який народився в селі Блистові. М. А. Мишастий зібрав цей матеріал, коли ще були живі брати спортсмена, родичі та свідки, а тому цей біографічний нарис вийшов цікавим і точним за фактами.

Праця Михайла Андрійовича Мишастого була високо оцінена державою та керівництвом Чернігівщини. Йому одному із перших у післявоєнні десятиліття присвоїли звання "Заслужений вчитель УРСР" (1954) та нагородили орденом Трудового Червоного Прапора й іншими відзнаками. Вулиця в селі Блистові названа його іменем.

35 років він віддавав школі, і його завжди з повагою іменували "народний вчитель", який разом з односельцями переживав роки радості і горя, але завжди жив мрією про щасливе життя і своєю творчістю намагався його наблизити.

Література

1. Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородко. С.-Петербург, 1881. С. 449–452; Самойленко Г. В. Нежинская филологическая школа. 1820–1990. Ніжин, 1993. С. 88–89.

2. Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородко. С.-Петербург, 1881. С. 452–454; Самойленко Г. В. Нежинская филологическая школа. 1820–1990. Ніжин, 1993. С. 88.

3. Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородко. С.-Петербург, 1881. С. 454–457; Самойленко Г. В. Нежинская филологическая школа. Нежин, 1993. С. 89–91.

4. Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине. 1875–1900. Нежин, 1900. С. 101–102; 1901–1912. Нежин, 1913. С. 86–87.

References

1. (1881) Gimnaziya vysshih nauk i Licej knyazya Bezborodko [Gymnasium of Higher Sciences and Lyceum of Prince Bezborodko]. S.-Peterburg. Samoilenko, G. V. (1993) *Nezhinskaya filologicheskaya shkola* [Nezhinskaya philological school]. 1820–1990. Nizhin [in Ukrainian].

2. (1881) Gimnaziya vysshih nauk i Licej knyazya Bezborodko [Gymnasium of Higher Sciences and Lyceum of Prince Bezborodko]. S.-Peterburg; Samoilenko, G. V. (1993) *Nezhinskaya filologicheskaya shkola*. 1820–1990. Nizhin [in Ukrainian].

3. (1881) Gimnaziya vysshih nauk i Licej knyazya Bezborodko [Gymnasium of Higher Sciences and Lyceum of Prince Bezborodko]. S.-Peterburg; Samoilenko, G. V. (1993) *Nezhinskaya filologicheskaya shkola*. Nezhin [in Ukrainian].

4. (1900) Istoriko-filologicheskij institut knyazya Bezborodko v Nezhine. 1875–1900 [Historical and Philological Institute of Prince Bezborodko in Nizhyn. 1875–1900] Nezhin [in Ukrainian].

H. V. Samoilenko

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Slavic Philology, Comparative Studies and Translation of the Nizhyn Mykola Gogol State University

Graduates from Nizhyn Higher School are folklorists, filmmakers and local historians

The article covers for the first time in the complex the activities of individual graduates of Nizhyn Higher School, including graduates of the Physics and Mathematics Lyceum (1832-1840): brothers Alexander, Konstantin Sementovsky, Alexander Malinka - Institute of History and Philology and the Institute of Public Education - Gavril Bohun, who dedicated their lives to study folk art and ethnography of different regions of Polissya, Ukraine and Belarus. Their scientific achievements enriched science, gave the opportunity to reveal the regional culture on examples that were not previously known.

Key words: *Nizhyn Higher School, folklorists, ethnographers, science, culture, local lore, Sementovsky brothers, O. Malynka, G. Bohun.*